

УДК 811.16+821.16

ISSN 1450-5061

Славистика

Књига XIII (2009)

Уређивачки одбор:

др Петар Буњак, др Ксенија Кончаревић, др Верица Копривица,
др Богдан Косановић, др Софија Милорадовић,
др Богољуб Станковић, др Мирољуб М. Стојановић,
др Александар Терзић, В. П. Гутков (Русија),
др Бранко Тошовић (Аустрија)

Главни уредник:
БОГОЉУБ СТАНКОВИЋ

СЛАВИСТИЧКО ДРУШТВО СРБИЈЕ
Београд • 2009

РУСКЕ ТЕМЕ У ЈУЖНОСЛОВЕНСКОМ ФИЛОЛОГУ

Часопис *Јужнословенски филолог* покренули су 1913. године академици Љубомир Стојановић и Александар Белић с циљем да се у њему доносе радови који се баве српским језиком у оквиру јужнословенске језичке заједнице, али и у вези са другим словенским језицима. Жеља и циљ оснивача били су да Срби, као и други, развијенији словенски народи, имају часопис за српску филологију преко кога би се српска наука могла развијати у складу са достигнућима у славистици и упознавати са најзначајнијим достигнућима словенске филологије. Временом је овај часопис постао један од најугледнијих часописа у словенском свијету, и у свијету славистике уопште. Не само да он даје велики допринос развоју науке о српском језику и српске филологије у цјелини, него представља и прозор у свијет славистике и уопште у свијет лингвистичке науке помажући да српска филологија буде у дослуху са достигнућима науке у свијету.

Кључне речи: српски језик, наука о српском језику, славистика, словенска филологија, српска филологија.

1.

На почетку је потребно објаснити зашто сам се определио управо за ову тему¹. Сматрао сам и сматрам да не би требало занемарити мјесто *Јужнословенског филолога* у српској славистичкој баштини. Овај пут у оквиру те теме говорићу о доприносу *Филолога* домаћој русистици. Овај часопис представља најзначајнији лингвистички часопис код Срба у двадесетом вијеку, а уз *Српски дијалектолошки зборник* (основан 1905) и најстарији, и не само код Срба. Тешко је наћи часопис код Јужних Словена који има тако дугу традицију и такав углед у словенском свијету какав је *Јужнословенски филолог*. Подсећања ради, основали су га 1913. године професори Београдског универзитета Љубомир Стојановић и Александар Белић. Ова два угледна српска филолога, професор и његов славни насљедник на Београдском универзитету, схватили су да се српска лингвистика и уопште филологија неће моћи развијати укорак са славистичком науком у свијету, и у славистичком свијету посебно, без једне периодичне публикације посвећене српској филологији. Они помињу шта у том погледу имају други словенски народи: Руси, Пољаци, Чеси, и закључују: „Према овоме развитку славистике и према потреби, да се и у нас развије у овом правцу живљи рад, којим ће се помоћи, колико се буде могло, и општим испитивањима о словенском језику и проучавању многих тамних страна нашега језика, са покретањем филолошко-лингвистичког повременог списка на нашем језику

¹ Овај рад настао је у оквиру пројекта 148002 Опис и стандардизација савременог српског језика, који у цјелини финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

није се могло више оклевати. Јер иако у нас има академија и научних друштава која објављују научне радове и из славистике, иако има књижевно-научних часописа у којима се каткада критички пропраћају и новија дела из различних њених области, ипак ми нисмо још имали часописа којему би био једини задатак – проучавање нашег језика у вези са осталим јужнословенским и другим словенским језицима и испитивање њихових језичких споменика. Ту празнину, према својој снази и средствима, треба да испуни *Јужнословенски филолог*². Наравно, покретачи су били свјесни да се српски језик не може изучавати изоловано од других јужнословенских и уопште словенских језика: „Али свакоме је познато да се наш језик не може проучавати без познавања осталих јужнословенских језика и научне литературе о њима, без познавања онога што је урађено за остале словенске језике и без прављења питања заједничких свима словенским језицима. Зато ће се садржина и расправа и обавештења која буде давао *Јужнословенски филолог* морати кретати према тим основним потребама научног проучавања нашег језика“³.

И као што је речено, први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године. Међутим, већ припремљен и дијелом сложен други број није могао бити штампан јер је започео Први свјетски рат, који је прекинуо сваки живот у Србији, па и научни. Требало је сачекати и доживјети да се рат заврши, да се залијече најдубље и најболније ране, па да се поново покрене *Јужнословенски филолог*, 1921. године. Покретачи се већ у том, другом броју поново обраћају својим читаоцима: „Друга књига већ је на половину била сложена, а дошао је пад Београда 1914 год., па пад Србије 1915 год. Приморани да се пешке кроз албанске кланице повлачимо, ми смо морали оставити све, и рукописе и сложен текст, у заузетој отаџбини. Непријатељска рука није штедела државних установа наших, ни домова појединаца; већ је, уништавајући Државну штампарију, уништила у њој и сложен текст *Јужнословенског филолога* и рукописе писаца, а претресајући домове појединаца и проналазећи у њима остатке културног рада српских грађана, уништила је и остали део рукописа спремљених за II књигу часописа. Тако је и *Јужнословенски филолог* поделио судбину своју са целим нашим народом, измученим и тешко оштећеним светским ратом“⁴.

Овај други број изашао је у новој држави, краљевни Јужних Словена (без Бугара), што се одразило и на његов најављени профил. Најављује се: часопис „... и у будућности, као и у прошлости, посвећиваће своју пажњу свему што се тиче јужнословенских језика непосредно или посредно“ (стр. 2), мада се у првом броју најављивало изучавање само српског/српскохрватског, а у вези са другим јужнословенским и осталим словенским језицима.

Квалитет будућег часописа и сарадњу најзначајнијих слависта неће гарантовати само његови покретачи. Они су саставили међународну редакцију у којој су била многа имена свјетског гласа из свијета славистике. Други, послератни број

² Поводом покретања *Јужнословенског филолога*, *Јужнословенски филолог* I, стр. 1–2.

³ Исто, стр. 2.

⁴ Уводни текст под насловом *Јужнословенски филолог*, *Јужнословенски филолог* II, стр. 1.

имао је у редакцији сљедеће филологе: А. Меје (Париз), А. Стојићевић, (Љубљана), К. Њич (Краков), Љ. Стојановић (Београд), М. Решетар (Загреб), О. Хујер (Праг), Р. Нахтигал (Љубљана), Ст. Ившић (Загреб), С. М. Куљбакин (Скопље), Фр. Илешкић (Загреб), Фр. Рамовш (Љубљана), Х. Барић (Београд). Дакле, може се рећи да су покретачи *Јужнословенског филолога* не само разумјели да постоји потреба за покретање једне такве публикације, него су учинили све што је било неопходно за успјех часописа. Добро припремљен посао углавном гарантује и успјех. Примјер овога часописа то најречитије говори. *Јужнословенски филолог* је постао, и до данас остао, неоспорно један од најзначајнијих часописа у словенском свијету, и шире – свуда у свијету славистике, дакле, цијењен и далеко изван јужнословенских простора.

2.

Како се види, *Јужнословенски филолог* је часопис намијењен првенствено проучавању српског језика и јужнословенској филологији у вези са другим филологијама словенским, али у оба његова почетка најављена је могућност да се у њему пише и о питањима везаним за друге словенске језике. Јасно је, дакле, да у овом часопису не треба очекивати велико присуство руских тема. Ипак, потребно је видјети колики је удио његов у српској славистичкој баштини, па и у русистичкој. Поготово с обзиром на чињеницу да је на Београдском универзитету славистика присутна знатно дужи од једног вијека. Можда није наодмет поменути ни чињеницу да је први предсједник Славистичког друштва Србије, основаног 1948. године, био управо покретач и дугогодишњи уредник овога часописа – Александар Белић.

Све до Другог свјетског рата нема много прилога који се односе на тематику из наслова овога рада. Нема много ни сарадника. Међу српским ауторима, најприсутнији је Александар Белић, истина више у рубрици Критика. Међу Руским то је С. М. Куљбакин, који је послје несретних догађаја у Русији постао српски грађанин. Он пише и чланке и, често, критичке осврте.

Већ у првом броју *Јужнословенски филолог* објављује текстове и из пера руских филолога (А. Шахматов, П. А. Лавров, М. Г. Долопо). Међутим, нема ту текстова који се тичу руског језика и руских споменика.

У времену између два свјетска рата изашло је још шеснаест књига *Јужнословенског филолога*. У овом међуратном периоду треба навести рад који је објавио у наставцима Н. Н. Дурново под насловом „Руски рукописи XI и XII вв., как памјатници старославјанског језика“ књ. IV, стр. 95–113, књ. V, стр. 93–117 и VI, стр. 11–64. Као што се види, ријеч је у теми која има и општесловенски карактер.

У четвртој књизи у поглављу *Критика* С. М. Куљбакин пише о новом издању Новгородских листића које је урадио Ф. В. Камински, а за које он каже да је дотада најбоље урађено издање, боље и од Јагићевог (стр. 234–235). Такође С. М. Куљбакин пише о *Граматичком речнику* који је урадио Н. Н. Дурново (Москва – Петроград, 1924, (у *Јужнословенском филологу* на стр. 237–239).

У поглављу *Хроника*, у петој књизи Н. Н. Дурново је објавио опширан чланак под насловом „Общее и славянское языковедение в России с 1914 по 1925 год.“ (стр. 240–297). У чланку се прво наводи да су у почетку рата умрли Ф. Фортунатов, Ф. Е. Корш и А. А. Шахматов. Затим наводи још имена 22 руска филога који су у овом периоду преминули, а онда пише и о судбини часописа који су излазили у Русији до револуције. У наставку се даље говори о најзначајнијим достигнућима руске филологије у ових десет година на различитим филолошким одсесима – општелингвистичком, старословенистичком, индоевропеистичком итд. Овај рад је увелико помогао да српска и југословенска научна јавност стекну увид у руску филологију у деценији која је почињала са почетком Првог светског рата и обухватила прве године након револуције у Русији. До појаве овога рада у том погледу је постојала празнина за највећи број српских и југословенских филолога.

Иако је то више српски него руски проблем, вриједи споменути рад М. Московљевића „О писању руских имена у нашем језику“, у књ. 8 (1928–1929), стр. 109–136, и Белићев коментар тога рада (131–141).

У рубрици *Критика* П. Ђорђевић је објавио у 11. књизи (1931 год.) приказ књиге Димитрија Ђуровића „Руски књижевни језик“ (стр. 279–286. У књ. 17 (1938–1939) А. Белић је написао приказ књиге В. В. Виноградова „Современный русский язык. Грамматическое учение о слове“, у коме даје углавном повољну оцјену тога дјела.

Није, дакле, велики број радова са руском тематиком у *Јужнословенском филологу* у овоме периоду његовога излагања, али има и значајних прилога. Посебно су значајне критике које се објављују у то вријеме, јер се тиме постиже један од основних циљева исказаних при покретању часописа: да се српској научној јавности приказују достигнућа славистичке науке у другим славистичким центрима, чиме се даје допринос развоју домаће науке и о српском језику и шире славистике.

3.

У току Другог свјетског рада *Јужнословенски филолог* је други пут престао излазити. Прва послеријатна књига појавила се неколико година по завршетку рата – XVIII/1–4 за 1949–1950. Уредник је опет био проф. Александар Белић. Сада се читаоцима обратило уредништво, које је имало југословенски карактер. Иако се у критици у овој књизи А. М. Кулбакин јавља пет пута, он није писао о руским темама. Питање је да ли је томе разлог и у политичком сукобу нове Југославије са државом руског језика. У овом броју у критици Ирена Грицкат пише о „Квентионару из нормативне граматике руског језика“ (стр. 335–336). У књ. XX (1953–1954) А. Белић пише о књ. „Глаголи“ И. Н. Мешчанинова (420–423). У књ. XXI (1955–1956) објавио је Кирил Тарановски текст под насловом „Руски четворостопни јамб у првим двама деценијама XX века“ (стр. 15–43). А ту је и један његов приказ изучавања руског народног стиха (стр. 335–363).

Књига XXII (1957–1958) доноси текст Ђ. Сп. Радојчића „Григоровичева ирмологија“ (стр. 265–268), а у критици И. Грицкат приказује „Лексикографический

сборник. Вып. I“, што га је издала АНСССР (стр. 296–303). Књига XXIV (1959–1960, последња коју је уредио академик александар Белић има два приказа: И. Грицкат о студији П. А. Дмитријева „Особености построения сложного предложения с определительным придаточным в сербохорватском языке“ (стр. 363–374), а Аница Шаулић приказује књигу „Загадки русского народа из 1959 од Садовникова“ (стр. 377–383).

У књизи XXV (1961–1962) јавља се први пут последије рата један аутор из Русије (СССР) – али са темом из српског, не руског језика: П. Дмитриев, са радом „Значение определительных придаточных с относительным местоимением *који*“ (стр. 355–364). Код овог броја се морамо зауставити за тренутак. У њему је млади русиста са Филолошког факултета у Београду – наш слављеник Богдан Терзић објавио свој први прилог, некролог поводом смрти великог руског филолога академика С. П. Обнорског (553–557). Дакле, готово пола вијека Богдан Терзић је сарадник *Јужнословенског филолога*⁵.

Значајно присуство радова који се тичу руског језика или односа руског и српског језика везује се за последње три деценије 20. вијека. Аутори су и српски и руски русисти. Тако се у броју XXX (1973) посвећеном дугогодишњем уреднику Михаилу Стевановићу јавља рад Р. Јакобсона „Сокол в мѣтех“ (стр. 125–134), а у броју XXXIII (1977), посвећеном Радосаву Бошковићу, Радмило Маројевић је објавио рад „Реченице са уопштено-личним значењем у руском језику у поређењу са српскохрватским“ (99–116. У броју XXXV (1979) исти аутор пише рад под насловом „О ’посесивном придеву’ *зятнинов* у руском језику“ (135–140), а Ј. Ј. Иудмин има рад под насловом „Фрагмент модели русског поверхостного синтаксиса. Определительные конструкции“ (стр. 19–54). У броју XXXVIII (1982) Милка Ивић је објавила рад „О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима“ (стр. 51–62) припремљен за 9. међународни конгрес слависта у Кијеву. У броју XLI (1985) Предраг Пипер пише рад „О синхронем описании словообразования местоименных наречий в славянских языках“ (стр. 13–24), а Н. Н. Перцова рад „Об образовании новых значений слов на основе конотаций“ (стр. 25–34). У броју XLII (1986) Предраг Пипер је објаво рад „Реципрочност и рефлексивност у словенским језицима“ (стр. 9–20), Радмило Маројевић „Типолошко диференцирање руског и српскохрватског језика“ (стр. 21–42), а Богољуб Станковић је објавио рад „Апозиција у српскохрватском и руском језику“ (стр. 43–66). У броју XLIII (1987) Богољуб Станковић је објавио рад „Асиндестске реченице у руском језику и њихови српскохрватски еквиваленти“ (стр. 65–82), а Љубо Милинковић рад „Конструкције са предлогом *за* у савременом руском и српскохрватском језику“ (стр. 137–172). У броју XLV (1989) Андреј Стојановић је објавио рад под насловом „Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика (127–136). У броју XLVII (1991) Ј. И. Лупачова је објавила рад „Семантическая структура соматизмов в рус-

⁵ Није се његова сарадња сводила само на писање прилога; Б. Терзић даје врло значајну помоћ Уредништву овога часописа, мада формално није био његов члан. Као изврстан познавалац источнословенских језика, и пољског, он је поуздан сарадник Уредништва у припремању часописа, а да и не помињем да је Б. Терзић и дежурни преводилац резимеа на руски језик.

ском и сербско-хорватском језицима (на примере сушествительных *рука* и *хвост*“ (стр. 107–120), Е. А. Иванчикова рад „Субъектная организация авторского повествования и формы изобразительного синтаксиса“, те Е. С. Яковлева рад „Фрагмент наивной картины времени в русском языковом сознании“ (стр. 137–160). У броју LI (1996) Замир Тарлаанов је објавио рад „Структура предикатов в русских пословицах в записях XVII–XX веков“ (стр. 123–149), Радмило Маројевић рад „*Studia paleoslavica* I. Новгородски запис на оловној плочици“ (стр. 151–159), а Милана Радић-Дугоњић објавила је рад под насловом „О идеографској класификацији српско-руских међујезичких паронима“ (стр. 161–168). У броју LIV (1999) Замир Тарлаанов је објавио рад „Тенденция к абсолютизации субъекта в русском синтаксисе: номинативное предложение как ее реализация“ (стр. 143–164), а Радмило Маројевић „*Studia paleoslavica* III (Старословенски облици **безоуман, бесчнина, беспосага**)“ (стр. 165–173). У књизи LVI/1–2 (2000) Ана Кречемер је објавила рад „О књижевнोजезичкој традицији до 1800. код Срба и Руса (размишљања о словенској историјској стандардизацији)“ (стр. 543–559), Алина Маслова објавила је рад „К семантичкому анализу устойчивых выражений с „цветовыми“ прилагательными (на материале русског и српског језика)“ (стр. 647–653). У књ. LVI/3–4 (2000) Богољуб Станковић је објавио рад „О напоредном сагледавању српских и руских синтагми“, а Замир К. Тарлаанов је објавио рад „К проблеме концептов в синтаксе“ (стр. 1169–1177). Олег Н. Трубачов пише рад „Из истории лингвистической географии восточнославянского распространения“ (стр. 1257–1279).

Међу радовима који припадају критици, у овом периоду објавио је у књ. XXXII (1976) Живојин Станојчић текст о књизи Ю. Д. Апресяна „Лексическая семантика (синонимические средства языка)“, АН СССР М., 1974 (стр. 227–230). У књ. XXXVII (1981) Гордана Јовановић и Даринка Гортан-Премк објавиле су приказ књиге А. А. Зализняка, „Грамматический словарь русского языка, Словоизменение“, М. 1977 (стр. 287–291). У књ. XLII (1987) Александар Младеновић је објавио приказ нове књиге Б. А. Успенског из историје руског књижевног језика *Из истории русского литературного языка XVII – начало XIX века. Языковая программа Карамзина и ее исторические корни* (стр. 263–272). У LI књизи (1995) О. Н. Трубачов је објавио ауторферат „Славяне: язык и история – как основа этногенеза. К 20-летию издания, *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*“ (1974–1994, I–XX, А–М) (стр. 291–304), а Г. А. Богатова је објавила текст под насловом „От исторического словаря к исторической лексикологии русского языка. К 20-летию издания, *Словаря русского языка XI–XVII вв.*“ (305–317).

Како се види из овога што је приказано, а то није и све што се може наћи у вези са заданом темом, *Јужнословенски филолог* је цијелим током свога излажења доносио и теме које се тичу руског језика. Све до седамдесетих година двадесетог вијека није било много радова који су имали примарно руску тематику. Били су то радови који су имали општесловенски карактер. Али је зато у критици било много прилога у којима се представљају дјела настала у Русији и која се тичу руског језика. Циљ тих критичких осврта био је да овај часопис испуни један од својих задатака – приближавање српској научној јавности достигнућа у другим, развије-

нијим славистичким срединама, што руска славистика јесте била, као што је и данас уосталом. Тиме се помагао развој српске славистике, и у њој посебно науке о српском језику.

Досад није помињана библиографија која у *Јужнословенском филологу* излази откад излази и сам часопис. Немјерљива је вриједност њена за развој српске филологије и уопште науке о језику. Та библиографија је такође српској научној јавности представљала дјела која су излазила у другим славистичким центрима. У прво вријеме српске библиотеке нису добијале књиге из других словенских центара. Мали број српских филолога је добијао књиге и часописе. Зато је ова библиографија била једини излог словенске књиге за многе српске филологе. Уредништво је то знало. Отуд су те библиографије доносиле и кратке информације о томе шта се налази у дјелима која се библиографски обрађују. Већ у првим књигама *Филолога* налазе се и библиографске јединице које се односе на руску тематику. Након Другог свјетског рата библиографија обухвата само дјела која су настала у Југославији. Другачије није могло ни бити. С једне стране, продукција у славистици се повећала те није било објективних могућности да се све то представи у једном часопису, с друге стране, сада су већ постојали и други видови размјене информација у славистичком свијету.

На крају се речено може свести на следеће. Часопис *Јужнословенски филолог* покренули су на почетку двадесетог вијека Љубомир Стојановић и Александар Белић са циљем да српску филологију, посебно науку о српском језику, држе укорак са ондашњом филологијом у најразвијенијим словенским центрима. Без часописа који би био посвећен изучавању српског језика у складу са достигнућима филологије у свијету српска филологија би заостајала и не би имала тако добре оријентире у науци. Теме везане за друге словенске језике, па и за руски, биле су у складу с прокламованим циљем: оне су имале или општесловенску димензију или су могле бити подстицајне за одређена истраживања српског језика. Овај часопис је посебно његовао научну критику. У тој рубрици доношени су редовно бројни прикази дјела насталих на другим странама словенског свијета. Циљ те критике, као и библиографије која је излазила од самог почетка излажења овог часописа, био је да српској научној јавности представи научну дјелатност у другим словенским центрима. У *Филологу* своје прилоге објављују руски и српски русисти.

Неспорно је да *Јужнословенски филолог* има значајно мјесто у српској славистичкој баштини. Он је дао и даје лијеп допринос и српској русистици, иако је од самог почетка био намијењен првенствено науци о српском језику – у јужнословенским и, шире, општесловенским оквирима. Пратећи *Јужнословенски филолог* заинтересовани слависта може у извјесној мјери пратити и развој српске русистике. Будући да је овај часопис готово цио један вијек присутан у свим значајнијим славистичким библиотекама свијета, слободно се може рећи да је он знатно допринио и представљању и афирмацији српске русистике, као једне значајне гране српске славистике, у свијету славистике.

Срето Танасић

РУССКИЕ ТЕМЫ В *ЮЖНОСЛАВЯНСКОМ ФИЛОЛОГЕ*

Резюме

Автор в своей работе исследует вопрос о том, насколько Южнославянский филолог, который выходит уже почти целый век, уделял внимание русистике. Журнал Южнославянский филолог основали в 1931 году академики Любомир Стоянович и Александр Белич. В нем должны были публиковаться работы по сербскому языку в рамках южнославянского языкового сообщества, но в связи с другими славянскими языками. Желанием и целью основателей журнала было появление у сербов, как и у других, более развитых славянских народов, филологического журнала, посредством которого сербская филологическая наука могла бы включиться в широкие славистические исследования и в котором сообщались бы и самые значительные достижения славянской филологии. Со временем этот журнал стал одним из самых авторитетных журналов в славянском мире, и мире славистики в целом. Хотя это и не являлось целью журнала, он фактически с начала издания регулярно выпускал приложения, посвященные русскому языку. Особенно в этом журнале указывалось на достижения русской филологии и лингвистики – в текущей библиографии и научной критике. Таким образом, этот самый авторитетный сербский журнал вносит вклад не только в изучение сербского языка, но с момента своего основания представляет и окно в мир славистики и в целом – в мир лингвистической науки.